

rendben) a hétköznapi élet mindenféle területéről érkező beadványokat iktatták és jegyzőkönyvezték, majd továbbították az illetékes, elsősorban a helyi szerveknek, de arra is volt példa, hogy az e célra felállított bizottság vizsgálta ki őket. Az ügyintézés menetét lehetőség szerint Bécsből felügyelték. Az ügyek felderítése és megnyugtató elintézése azonban nehéz feladatnak bizonyult, mivel a nagy tömegű kérvény plusz feladatot rótt az amúgy is túlterhelt hivatalokra, másfelől a helyi problémákban gyakran személyesen is érintett tisztségviselők érdekeltsége sem segítette a kérelmek gyors és pártatlan elintézését. (A panaszos memoriálék benyújtását a helyi hatóságok természetesen minden eszközzel igyekeztek megghiúsítani, II. József azonban a tudomására jutott ilyen törekvéseket szigorúan büntette.)

Kulcsár Krisztina szerint a kérelmek befogadása, sőt az erre történő felhívás túlzó elvárásokat keltett az alattvalókban, akik ügyük gyors, eredményes elintézését várták közvetlenül a trónörökös hatalmából, aki bár igyekezett nyomon követni a kérelmek intézését, mégis a birodalmi adminisztráció helyi szintjére kellett, hogy visszautalja az ügyeket. Az ismertté vált döntéseket vizsgálva a szerző arra a megállapításra jut, hogy az akciónak a panaszosok többsége szempontjából nem volt haszna, az viszont bizonyos, hogy az uralkodó nagy tömegben találkozott az állampolgári kívánságokkal és sérelmekkel, valamint az államigazgatás szintjén megoldásra váró problémákkal. Ezek a problémakörök azután bekeverültek az államtanácsi, kormányzati munka részét képező császári jelentésekbe, javaslatokba is.

A szerző csupán megemlíti és a későbbiekben elvégzendő kutatásokra hagyja annak a témakörnek a feldolgozását, hogy a pompát kerülő, az alattvalók problémáira nyitott, minden panaszt meghallgató császárról kialakult, az anekdotákban, legendákban élő kép megszületése mennyiben volt a valós tapasztalatoknak, vagy pedig inkább az udvari propagandának köszönhető. Hasonlóan adós marad II. József személyiségének jellemzésével, saját személyes vé-

leményének közlésével. Le kell szögeznünk, hogy a disszertáció témája egyértelműen nem az uralkodó személyiségének bemutatása, annak változásainak jellemzése, mégis nehezen indokolható az a visszafogottság, amellyel a munkát összegzi, illetve, hogy ennyi ismeret birtokában miért nem vállalkozik legalább röviden annak a megfogalmazására, hogy mit is gondol ő a birodalom első hivatalnokáról. Hogyan sérül, majd hol omlik össze az uralkodásra készülő trónörökösről elének táruló kétségtelenül pozitív kép, miért változtat József ilyen mértékben a hatalomgyakorlás módszerén.

Az értekezés szerzője három utazást választott ki az uralkodó életében számosan megtett utak közül. Az utazások témakörének szűkítését azzal magyarázza (elébe menve a kifogásoknak), hogy az uralkodó ekkor ismerkedik meg ezen országrészekkel, szezerez róluk döntő benyomásokat, illetve a későbbi – már császárként tett – utazásai során nem vezetett útinaplót, amelyek elsődleges forrásként szolgálhatnának. A mű olvasásának befejezésekor e magyarázat ellenére hiányérzet fogja el az olvasót, milyen jó lenne hasonló részletességű a Királyi Magyarország egyéb, központi területeivel foglalkozó útbeszámolót és korrajzot forgatni. A munka így mindenképpen folytatásra érdemes, még akkor is ha a császárt ért élmények feldolgozása a személyes naplójegyzetek hiányában az előzőeknél nehezebb feladatot jelent majd.

Kulcsár Krisztina műve kiváló, jól szerkesztett, a tudományos dolgozatokkal szemben támasztott elvárásoknak minden tekintetben megfelelő munka és élvezetes olvasmány. Az abszolutizmus korszakának, a korabeli magyarországi viszonyok teljes megértéséhez nélkülözhetetlen forrásmunka, amelyet a szemlék útvonalát bemutató térképmelléklet, földrajzinév-mutató, a levéltári források és rövidítések jegyzéke, a több mint négyszáz forrásmű felsorolása, valamint hely-és névmutató tesz különösen könnyen használhatóvá.

Barna Attila

A jogtörténeti gyökereit élve képes beszéddel, ezek közül talán az egyik legnevezetesebb a Szász-tükör névadásának magyarázata:

„Szászok tükrének”

Neveztessek e könyv,

Mert szász jog ismerészik fel benne,

Mint ahogyan egy tükörben az asszonyok

Arcukat ismerik fel, melyet megpillantanak benne.

A Sachsenspiegel jogi kisugárzása Európa nagy területeire, hatásának elemzését megkerülhetlenné teszik. A bemutatásra kerülő művel a jogforrás teljes gazdagsága immár magyar nyelven is hozzáférhető.

A kötet kiváló csapatmunka eredménye. Blazovich László szerkesztéséhez, bevezető készítéséhez és a for-

A Szász tükör

Eike von Repgow: A Szász tükör

Közreadja: Blazovich László, Schmidt József

Pólay Elemér Alapítvány, Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2005. 365 p.

ISSN 1786-352X, ISBN 96386736 6 4

dításhoz a jegyzetapparátus készítésével járul Schmidt József., a fordítással és a mutatók készítésével. A kísérő tanulmányokat B. Csilics Éva fordította németre.

A történeti-jogtörténeti munkák gyakran sorozatokba illetve látnak napvilágot. A most ismertetett munka a

Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 5. kötetként jelent meg - a jeles kiadványsorozat méltó keret, ahogy a Szász-tükör kötet is hozzájárul a Könyvtár gazdagodásához.

A bevezető Eike von Repgow, és kora német társadalmának bemutatásával indít, amely nagy változásokat hordozott magában. Ebbe illesztődik bele Repgow élete. Erről keveset tudunk: 1180 körül született, valószínűleg 1233 után húnyt el. Munkássága miniszteriálisként az egész észak-német területre kiterjedt. Jogkönyvében a jogszabályok mellett a kor német társadalmának piramisa is megjelent. A társadalmi rend írásos rögzítésekor vallásos hite, hagyománytisztelete és az értelmes ész tisztelete, használata jellemző. Alapelv nála a jog és kötelesség egységének gondolata, a jogot és a közösséget is egységben látta.

A mű 1220 és 1235 között keletkezett, először latinul, majd Repgow tollából ezt követően megszületett az egyik első jelentős német nyelvű prózai műalkotás - a *Sachsenspiegel*. Nem szolgai módon merít forrásaiból, főként a gyakorlatból.

Többszöri megszövegezésre került sor, de az idézést megkönnyítő szerkezetbe öntése a reneszánsz és újkori jogászok műve. Képekkel illusztrálva is többször kiadták (pl. Heidelberg, Wolfenbüttel) - a jogi ikonográfusok nagy öröme. A Szász-tükör glosszálása a 14. század első harmadában megkezdődött. Jelenleg 242 kézirat szöveg tanulmányozható, több alosztályba sorolva. Igen sok példány a viszontagságos német történelem során elpusztult.

Számos német tartomány mellett hatott Európa keleti térségeiben (így lengyel, morva, balti területeken), de eljutott nyugaton Hollandiáig is. Hiába ítélték törlendőnek XI. Gergely pápa 1374-ben 14. cikkét, ez további használatának nem vetett gátat. Első nyomtatott kiadására 1474-ben Baselben került sor. Az HRG IV. 1236. szerint a legkésőbbi bírósági említés Németországban a Reichsgericht 1932-es ítéletében történt. A mű dicséret alkotóját: a német Birodalmi Bíróság 1895-ben átadott lipcei épületén a német jog nagyjai sorában Eike von Repgow szobra is helyet kapott.

A kötetben található jogtörténelmi tanulmányokban igen fontos eligazításokat találunk, nélkülözhetetlenek tartjuk a közzétett forrás szerkezetének, tartalmának elemzését, a szakjogtörténész pedig biztos támaszkodhat a forrás közvetlen használata előtt a tulajdon-, család-, és az öröklési jog, a bírósági eljárás és a büntetőjog szakszerű jellemzésére. Igen gazdag a Szász-tükörben, ahogy a bevezető tanulmány bizonyítja, a falu és a benne élők világa. Hasonló

alapozó szerepet tölt be a hűbéri jog jogtörténelmi értékelése.

A forráskiadást két kiváló tanulmány előzi meg, és ennek német összefogott változata is közlésre kerül. Feltétlenül kiemelendők tartjuk, hogy ezekben a Szász-tükör magyarországi hatásának kimunkálását (jelen kutatási állapotig víve a problémát) találjuk magyar és német nyelven. Kétségtelen, hogy a tükör magyar bemutatásával a transzfer tényleges mértékének prezentálása nem magyar nyelvi közegek felé szinte mellőzhető.

„A Szász-tükör és a Szepesség joga” tanulmány a Szepesség kisvilágának történetét veszi előre. Jogának fundamentumát jelentő Zipser Willkür keletkezéstörténete, szövegváltozatai, szerkezete után az egyes jogterületek bemutatása következik. Mintaszerű a párhuzamos forráskiadás, de meg kell jegyeznünk, hogy az iparral és a kereskedelemmel kapcsolatos szabályok a Szász-tükörből hiányoznak. Figyelemre méltó a következtetés: „rendszeres áttekintésünk után 37 olyan szabályt találtunk, amelyekben részben vagy egészében kimutatható Eike von Repgow műve valamelyik artikulációjának hatása, élesebb szemmel talán újabbakat is találhat benne a későbbi kutatás” (69-70. pp.).

„A Budai jogkönyv és a Magyarország jogkönyvek” tanulmányból plasztikus kép alakul ki a XV. század elején kiforró Budai jogkönyvről, amelynek legnagyobb hatása volt a magyar városi jogra. Fontos, hogy szerzője ismerte a Szász és a Sváb tükört és ebből a két nagy német alkotásból sugárzó jogszemléletet közvetítette a középkori Magyarországon. Ebben az időben a magyar városi jog térségeiben erőteljes és állandó jogtranszfer, jogkölcsonzés és kölcsönhatások találhatók.

Maga a forráskiadás (103-327. pp.) teszi ki a munka esszenciáját.¹ A hozzájáruló jegyzetanyag rövidítéseinek, a törvények, határozatok és szabályok lehelhelyeinek jegyzéke nélkülözhetetlen a kutató számára. A gondos tárgymutató jóval több mint ezer tárgyszavával további kulcsot nyit a tükör két részének jogtörténelmi elemzéséhez. Ez a névmutatóra is igaz. Az előforduló fogalmak számszerű megjelenése makroszkopikus mennyiségi elemzések kiindulása lehet.

Az editio tipográfia, harmonikus jegyzetapparátusa bősséges, illusztrációi gyönyörűek.

A kötet magyar historikusok-joghistorikusok használatára szinte kínálkozik - köszönet mélyen, gondos közreadásáért Blazovich Lászlónak és Schmidt Józsefnek, valamint munkatársainak.²

Kajtár István

Jegyzetek

* A Pólay Alapítványt a kötet megjelenítésében támogatták: a Csongrád Megyei Levéltár, a Csongrád Megyei Jogász Egylet, a Deutscher Akademischer Austauschdienst, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Levéltári Kollégiuma.

¹ A munkát a később elkészített tagolás áttekinthetővé teszi. A verses előszavakat méltóság-felsorolás követi. A tartományi jog tago-

lása a következő: I. 1-71. II. 1-72. III. 1-91. Hűbéri jog 1-78.

² Igen izgalmas, amikor a szerzők bepillantást engednek a fordítás alakulásának műhelytitkaiba. A szöveg gondozással, áttüzetéssel, a fordításmetodológia fogásaival kapcsolatos megfontolások hasonló forráskiadásra vállalkozó joghistorikusok, historikusok számára nélkülözhetetlenek.